

Vprašanja iz obče geografije so širšega značaja. Menim namreč, da nadrobna vprašanja niso umestna. Pri maturi naj kandidat pokaže, da razume splošna dogajanja v svetu, njihove vzročnosti in problematiko, hkrati se moramo seveda zavedati, da taka vprašanja skrivajo v sebi drugo nevarnost. Zaradi obsežnosti so možnosti za besedičenje mnogo večje kot pri čisto ozkem, nadrobnem vprašanju. Da se temu izognemo, je vsako vprašanje razčlenjeno. S tem želimo opozoriti na bistvene poteze, katere je v odgovoru predvsem poudariti. Med vprašanji iz obče geografije prevladujejo ona iz antropogeografskega dela. Zakaj? Mnenja sem, da je geografski vidik bolj upoštevan ako se prirodnogeografske lastnosti označujejo posredno in takrat, ko se hkrati vrednotijo, n. pr. z gospodarskega ali antropogeografskega vidika. Na primer

pri obravnavanju glavnih naftnih področij na svetu ali pa glavnih ribolovnih področij, je potrebno namreč pri naštevanju omeniti tudi njihovo prirodnogeografsko pogojenost. V prvem primeru torej navezanost naftnih ležišč na čisto določene paleogeografske razmere, v drugem primeru pa navezanost na plankton oziroma področja, kjer se mešajo topli in hladni morski tokovi.

Pri vprašanjih iz regionalne geografije je pogosto poudarek na primerjanju več držav istega ali različnega tipa. S tem želimo, da se posameznih držav ne kategorizira izolirano, temveč da se jih vrednoti s širšega vidika. Podobno je pri vprašanjih iz geografije Jugoslavije. Marsikdaj vsa tri vprašanja obravnavajo isto skupino gospodarskih panog, na primer vprašanje III. Seveda ima tak način — kot pač vsak — dobre in slabe strani.

Z E M L J E P I S N O I Z R A Z J E

PRISPEVKI

To rubriko je priklicala v življenje potreba po prečiščenem in ustaljenem zemljepisnem izrazju, nujnem zlasti pri geografskem pouku na naših šolah. Nismo si namreč še edini o marsikaterem celo osnovnem izrazu. Toliko bolj velja, seveda, to za vrsto čisto specialnih strokovnih terminov, ki so potrebni pri znanstvenem delu samem.

Da v naši geografski terminologiji še marsikaj ni do kraja prečiščeno, je nam geografom povsem jasno, hkrati pa tudi precej umljivo. Za razvoj geografske terminologije pri nas je značilno predvsem troje. V času, ko je pred okroglo sto leti začela v geografiji nastajati slovenska strokovna beseda, je opaziti močan vpliv nemškega kulturnega kroga. V tem obdobju, ki sega morda tja do prve svetovne vojne, je nastajala pravzaprav nekakšna »prevodna terminologija«. Zanj je prepogosto značilno, da je to sicer slovenska beseda, toda, žal, prečesto v duhu nemškega jezika. Ob navideznem pomankanju domačih besede so nemške izraze dobesedno prevajali ali pa jih pri krojevali po tujem geografskem kopitu. Tako velja tudi za razvoj slovenske strokovne besede marsikaj, kar je v tem času značilno za slovensko leposlovje. V tej dobi se je zakoreninil marsikateri tak izraz in se obdržal do danes tudi v geografskih učbenikih.

Z razvojem slovenske geografske znanosti je v obdobju med obema vojnama tudi geografska terminologija stopila na novo pot, in je — čeprav je bila ta premalo sistematična — v marsičem lepo napredovala. Ta napredek je namreč povezan z dragocenim spoznanjem, da je v ljudski govoricah ohranjenih in živih premnogo ustreznih, klenih domačih izrazov, ki so primerni za znanstveno uporabo. Ti ljudski izrazi so se zdeli dotlej ali nepriemerni ali, kar je bilo še pogostejše, sploh niso bili znani. Poleg J. Rusa je brez dvoma zaoral najgloblje brazdo v tem pogledu A. Melik, kar tudi ni čudno, saj je kot eden najboljših poznavalcev slovenske zemlje znal prisluhniti ljudski govoricah in je zato vpeljal marsikateri ljudski izraz v slo-

vensko terminologijo. S tem je razvoj geografske terminologije stopil na novo pot. Meliku so sledili drugi, zlasti S. Ilišič. Žal, pa je to delo potekalo več ali manj priložnostno pač tam in takrat, ko je bila potreba največja. Tako se je takorekoč sproti, bolj ali manj posrečeno, ustvarjala in izpopolnjevala geografska terminologija. Hkrati se je pokazalo, da se da težko popraviti, kar je bilo zamujenega. Marsikateri papirnati izrazi so se medtem tako udomačili, da je uvajanje novih, boljših, precej težavno.

Zadnja povojna doba nam prinaša v tem pogledu še bolj različna prizadevanja. Eni se konzervativno drže izrazov še iz »prevodne terminologije«, češ, da so ti v splošni rabi, udomačeni ipd., drugi pa se spet skušajo tesno nasloniti, morda celo pretogo, na ljudski jezik. V tem času kakor tudi že pred vojno, nastaja s podobnim terenskim delom vrsta geografskih študij o posameznih, večjih ali manjših slovenskih pokrajinah. Hkrati s tem se pojavi — kot predlog za nov strokovni izraz — marsikatera beseda, ki je živa v opisani pokrajini. Na ta način se je nabralo že marsikaj, kar pa zaradi raztresenosti nima prave veljave. Edini, ki je v tem pogledu ubral bolj sistematično pot in se resno naslonil na ljudski jezik je R. Badjura s svojo »Ljudsko geografijo«.

Dosedanje izkušnje nas uče, da moramo čim prej ubrati bolj sistematično pot za doseglo dobre, enotne in ustaljene terminologije in se pri tem zavedati vseh bistvenih elementov, ki so doslej vplivali na razvoj geografske terminologije. Obenem pa si moramo biti na jasnem glede kriterijev, ki naj pripomorejo k solidnejši terminologiji. Vsekakor pa se moramo zavedati, da reševanje terminoloških problemov ni enostavno, da to ni stvar posameznika, često niti ne geografov samih, temveč da terja to sodelovanje z jezikoslovci in pogosto tudi strokovnjaki sorodnih znanosti.

Na geografskem inštitutu SAZU sicer obstoja posebna terminološka komisija, zato je naloga te

institucije predvsem organizacija takega dela, naša dolžnost pa, da to delo po svojih močeh podpremo. Toda ker gre tu za zbiranje, urejanje in obdelavo podrobne, celotne geografske terminologije s celo vrsto ozkih specialnih izrazov, je to delo zamudno in dolgotrajno. Z našo rubriko v Geografskem obzorniku pa želimo reševati in pospešiti tista terminološka vprašanja, ki se javljajo neposredno pri samem geografskem pouku. To pomeni, da je v ospredju predvsem pretres osnovnih, splošnih izrazov, za katere menimo, da niso najboljše oziroma da uporabljamo za isti pojav več različno dobrih ali slabih izrazov hkrati.

Prvo, kar opazimo v naših geografskih učbenikih, je precejšnja neenotnost v uporabi terminov. To velja celo za oba učbenika obče geografije, (za I. in V. razred) v katerih dobe dijaki osnovne pojme o zemljepisu. Druga pomanjkljivost so izrazi, ki bodisi pojmovno bodisi jezikovno ne ustrezajo in je potrebno zanje poiskati primernejših izrazov. Pomembnosti, ki jih imajo izrazi v šolskih učbenikih in težav, ki so s tem v zvezi so se avtorji učbenikov dobro zavedali. Tako opazimo pri ponatisih tudi glede terminov marsikatero razveseljivo spremembo. S. Kranjec je na primer o problemih zemljepisnega izrazoslovja referiral na kamniškem kongresu, pisal v Sodobno pedagogiko ipd. Upamo, da bomo s to našo rubriko in s skupnimi prizadevanji koristili tudi avtorjem učbenikov nekoliko pri njihovem kaj malo hvaležnem delu in s tem seveda tudi geografskemu pouku sploh.

Za primer naj navedemo iz naših učbenikov nekaj izrazov, za katere mislimo, da niso najbolj posrečeni ali pa se neupravičeno rabijo v različnem pomenu, na drugi strani pa take, ki se na primer uporabljajo za isti pojav, čeprav so med njimi pomenske razlike. Na nekatere je opozoril na raznih mestih Že S. Ilišič (n. pr. GV 1954, pri oceni Badjurove ljudske geografije). Pri naštevanju so s pomišljaji povezane posamezne skupine izrazov, ki se uporabljajo v učbenikih kot sinonimi, in za katere mislimo, da so med njimi pomenski razločki, na drugi pa take skupine, kjer pomenskih razlik sicer ni in se je zato treba odločiti za najustreznejši izraz: Področje — območje — predel — prostor — pokrajina — krajina — regija — dežela — bazen, zemljina — celina — kopno, zemeljska površina — zemeljsko površje, obzornica — horizont — obzorje — obzor, gorski sklop — masiv — gmota — čok — drmašča — plošča — ščit, zemeljski usad — zemeljski udor, usad — depresija, živi pesek — svišč, puščava — pustinja (diskusija že na kamniškem kongresu!), fizično preperevanje — mehanično preperevanje, sedlo — preval — prelaz, dno doline — podolje, podtalna voda, talna voda — skalna voda — podzemna voda, padec reke — strmec, tok in tek reke, porečje — povodje, razvodje — razvodnica, morska ožina — preliv — vrata, vodna sila — vodna moč, temperatura — toplina — toplota, alpsko — gorsko — planinsko podnebje, tropsko — ekvatorialno podnebje itd. Predvsem bi bilo potrebno pretresti terminologijo podnebja oziroma klimatskih tipov, terminologijo

prsti ter terminologijo za relief, zlasti za manjše površinske oblike.

Pri sistematičnem pretresu naše terminologije ne smemo tedaj pozabiti, da jo moremo izpopolniti z marsikaterim izrazom, vzetim iz živega ljudskega jezika. Lep primer za bogastvo jezika nam je prav Badjurova že omenjena knjiga. Kakor pa je naslonitev na ljudski jezik v osnovi zdrav kriterij, tako leži v tem tudi nevarnost, da ne bi zašli predaleč, da ne bi zgolj zaradi lepe domače besede zanemarili praktične potrebe znanosti, to je jasne kategorizacije pojmov. Zato se moramo zavedati, da je uvajanje knjižnih, morda čisto papirnatih izrazov nujnost. Ob teh se sicer pogosto pojavijo jezikovni pomisleki, zato je tu sodelovanje jezikoslovcev toliko bolj potrebno. In končno, težko se izognemo tudi tujim izrazom. Ni vedno namreč na mestu, da po vsej sili slovenimo tuje termine, zlasti ne tiste, ki so mednarodni n. pr. horizont, zenit, ekvator itd. Prav tako se moramo zavedati, da so nekateri, čeprav slabši izrazi, tako zakoreninjeni, da ne bi imelo pravega pomena, ako jih skušamo za vsako ceno zamenjati.

D. R.

Prepričani smo, da utegnemo v tej rubriki izluščiti in rešiti marsikateri terminološki problem in s tem prispevati k bolj sistematičnemu reševanju geografske terminologije. Zato vabimo k sodelovanju geografe in vse one, ki jim je skrb za geografsko strokovno besedo pri srcu.

Uredništvo

OPOZORILO

Biblioteka Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, Novi trg 3/I, ima na zalogi naslednje izdaje Instituta za geografijo SAZU:

1. S. Ilišič, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem
2. A. Melik, Kraška polja Slovenije v pleistocenu „ 650,—
3. Geografski Zbornik I „ 500,—
4. Geografski Zbornik II „ 1000,—

Profesorji in predmetni učitelji geografije imajo na gornjo polno ceno 60%-ni popust. Z istim popustom lahko kupijo tudi knjigo I. speleološki kongres Jugoslavije, s polno ceno 600 din.

☆☆☆

STENSKI ZEMLJEVID SLOVENIJE

Pri Državni založbi Slovenije bo v kratkem v prodaji stenska karta Slovenije, v merilu 1:150.000, v priredbi V. Bohinec-F. Planina. Karta je v štirih listih in stane na platnu 3700 din. Z izdajo te karte je izpolnjena vrzel, katero je že dolgo čutiti v šoli, posebno pri pouku geografije Jugoslavije oziroma Slovenije. O karti s strokovnega in metodičnega vidika bomo poročali v prihodnji številki.